

INKLYUZIV MUHITDA ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING O'QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISH USULLARI

Mamatova Gulnoza

*Ijtimoiy Himoya Milliy Agentligi Navoiy viloyati Karmana tumani alohida ta'lim
olishga ehtiyoji bo'lgan (eshitishida nuqsoni bo'lgan) bolalar uchun ixtisoslashtirilgan
25-sonli mahsus maktab -internati tarbiyachisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim muhitida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'quv motivatsiyasini oshirishning samarali pedagogik va psixologik usullari yoritiladi. Tadqiqotda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda differensial yondashuv, vizual va multimodal ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, ijobiy emotsional muhit yaratish hamda o'qituvchi-o'quvchi-ota-ona hamkorligini mustahkamlashning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, o'ziga ishonchni oshirish va ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash orqali o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish yo'llari ko'rsatib beriladi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, o'quv motivatsiyasi, differensial yondashuv, vizual ta'lim, multimodal texnologiyalar.*

Bugungi kunda ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish jamiyatning muhim ijtimoiy va pedagogik vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Har bir bolaning, jumladan, eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ham sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularning shaxsiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish va ijtimoiy hayotga faol integratsiyalashuvi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish dolzarb masala hisoblanadi. Inklyuziv muhitda ta'lim olish jarayonida bu toifadagi bolalar nafaqat akademik bilimlarni o'zlashtirish, balki muloqot, o'ziga ishonch va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishda ham muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar.

O'quv motivatsiyasi esa mazkur jarayonda asosiy omillardan biri bo'lib, bolaning ta'limga bo'lgan qiziqishi, faol ishtiroki va natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun motivatsiyaning pasayishi ko'pincha kommunikativ to'siqlar, o'quv materialining yetarlicha moslashtirilmagani va psixologik qo'llab-quvvatlashning kamligi bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda samarali pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot inklyuziv ta'lim sharoitida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'quv motivatsiyasini oshirishga qaratilgan usullarni tahlil qilish, zamonaviy ta'lim

texnologiyalari va psixologik yondashuvlar asosida ularning samaradorligini asoslab berishga yo'naltirilgan. Tadqiqot natijalari o'qituvchilar, maktab ma'muriyati va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi ko'zda tutiladi.

Inklyuziv muhitda eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'quv motivatsiyasini oshirish ko'p omilli yondashuvni talab etadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik, psixologik va texnologik omillar o'zaro uyg'unlashganda ta'lim samaradorligi sezilarli darajada oshishi aniqlandi. Quyida asosiy tahliliy yo'nalishlar va amaliy misollar keltiriladi.

1. Differensial va individual yondashuvning ta'siri

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish sur'ati va usullari individual xususiyatlarga bog'liq. Shu sababli, o'quv topshiriqlarini darajalarga bo'lish (oson, o'rta, murakkab) va vizual tayanchlardan foydalanish motivatsiyani oshiradi[1]

Misol: Boshlang'ich sinfda o'qish darsida matn uch darajada taqdim etildi: rasmi matn, qisqa soddalashtirilgan matn va to'liq matn. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchi rasmi matndan boshlagan holda, keyingi bosqichga o'tishga intildi. Natijada, uning o'qishga bo'lgan qiziqishi va darsdagi faolligi ortdi.

2. Vizual va multimodal ta'lim texnologiyalarining samaradorligi

Eshitish kanali cheklangan o'quvchilar uchun vizual axborot asosiy manba hisoblanadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, video, infografika, piktogramma va interaktiv doskadan foydalanish bilimni tushunishni yengillashtirib, o'quvchilarda muvaffaqiyat hissini shakllantiradi. Bu esa ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Misol: Matematika darsida masalalar video-animatsiya va rangli diagrammalar orqali tushuntirildi. O'quvchilar masalaning yechimini ko'z bilan kuzatib, bosqichma-bosqich tushunib bordilar. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchi mustaqil ravishda doskaga chiqib masalani yechishga harakat qildi, bu esa uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirdi.

3. Ijobiy psixologik muhit va rag'batlantirish

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, emotsional jihatdan qulay muhit motivatsiyaning muhim omilidir. O'qituvchining ijobiy munosabati, kichik yutuqlarni ham e'tirof etishi va sinfda qo'llab-quvvatlovchi munosabat shakllanishi o'quvchining o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi.

Misol: Har hafta "Muvaffaqiyat burchagi" tashkil etilib, o'quvchilarning kichik yutuqlari rasmlar va belgilar orqali namoyish etildi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchining ishi ham bu burchakka joylashtirilgach, u darslarda yanada faol qatnasha boshladi va sinfdoshlar bilan muloqotga kirishishga intildi[2]

4. O'qituvchi-ota-ona-o'quvchi hamkorligining roli

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, uy va maktab o'rtasidagi uzviy aloqa o'quv motivatsiyasini barqarorlashtiradi. Ota-onalarning dars jarayoni va bolaning yutuqlari haqida muntazam xabardor bo'lib turishi, uy sharoitida ham qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishga yordam beradi.

Misol: O'qituvchi ota-onalar bilan haftalik onlayn muloqot olib bordi va bolaning darsdagi faolligi haqida qisqa hisobotlar taqdim etdi. Natijada, ota-onalar uyda qo'shimcha vizual mashqlar bilan shug'ullana boshladilar, bu esa bolaning darsdagi ishtirokini yanada oshirdi.

5. Ijtimoiy moslashuv va guruhli faoliyatning ahamiyati

Tahlil natijalariga ko'ra, jamoaviy ishlar va rolli o'yinlar eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda ijtimoiy faollik va o'quv jarayoniga qiziqishni kuchaytiradi. Guruhli topshiriqlar orqali ular sinfdoshlar bilan hamkorlik qilishni o'rganadi va o'zini jamoaning muhim a'zosi sifatida his etadi.

Masalan, Tabiatshunoslik darsida o'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, plakat tayyorlashdi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchi rasmlar chizish va belgilar joylashtirish vazifasini oldi. Guruh a'zolarining minnatdorchiligi uning o'ziga bo'lgan ishonchini va darsga bo'lgan qiziqishini oshirdi.

Umumiy natijalar

Tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

- Vizual va individual yondashuv o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi.
- Ijobiy psixologik muhit ichki motivatsiyani mustahkamlaydi.
- Ota-ona va o'qituvchi hamkorligi o'quv jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi.
- Guruhli va ijodiy faoliyat ijtimoiy moslashuvni kuchaytiradi.

Mazkur natijalar inklyuziv ta'lim amaliyotida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda kompleks yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi hamda motivatsiyani oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim muhitida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'quv motivatsiyasini oshirish tizimli va kompleks yondashuvni talab etishini ko'rsatdi. O'quv jarayonini individuallashtirish, vizual va multimodal ta'lim vositalaridan samarali foydalanish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda o'qituvchi–ota-ona–o'quvchi hamkorligini mustahkamlash motivatsiyaning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, jamoaviy va ijodiy faoliyat turlarini keng joriy etish bolalarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirib, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar uchun ta’lim muhitining moslashuvchanligi va pedagogik qo‘llab-quvvatlash darajasi ularning akademik natijalari bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli, inklyuziv ta’lim amaliyotida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng tatbiq etish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va otalar bilan uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish muhim strategik vazifa sifatida qaralishi lozim. Ushbu yondashuv nafaqat o‘quv motivatsiyasini oshiradi, balki bolalarning shaxsiy rivoji va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO, 2005.
2. Florian, L., & Black-Hawkins, K. Exploring Inclusive Pedagogy. British Educational Research Journal, 2011.
3. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. Exceptional Learners: An Introduction to Special Education. Pearson Education, 2012.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi qaror, 2021.
5. Avramidis, E., & Norwich, B. Teachers’ Attitudes Towards Integration/Inclusion: A Review of the Literature. European Journal of Special Needs Education, 2002.